

Αγαπητοί γονείς,

Το βιβλίο αυτό σκοπό έχει να προσφέρει στους μικρούς μαθητές κάθε δυνατή βοήθεια στο μάθημα της Γλώσσας. Γι' αυτό κάθε μάθημα περιλαμβάνει:

- ✓ **Αναλυτική επεξεργασία του κειμένου** του Βιβλίου του Μαθητή, όπου περιέχονται:
 - το νόημα του κειμένου, το είδος και το κύριο θέμα του
 - βιογραφικά στοιχεία του δημιουργού του
 - ερμηνεία λέξεων και φράσεων του κειμένου
 - λεξιλογικός πίνακας με συνώνυμα, αντώνυμα, συγγενικά και φράσεις-παράδειγματα ενδεικτικών λέξεων του κειμένου, για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου του παιδιού
 - βασικές ερωτήσεις για την κατανόηση του κειμένου με τις απαντήσεις τους
 - οι εκφραστικοί τρόποι του κειμένου (μεταφορές, παρομοιώσεις, προσωποποιήσεις, εικόνες κ.λπ.).
- ✓ **Αναλυτική παρουσίαση του** εκάστοτε **γραμματικού φαινομένου**.
- ✓ **Εξήγηση και ανάπτυξη του** εκάστοτε **θέματος παραγωγής γραπτού λόγου** με πίνακες και παραδείγματα.
- ✓ **Πλήρεις απαντήσεις στις ασκήσεις** τόσο **του Βιβλίου του Μαθητή** όσο και **του Τετραδίου Εργασιών** – οι τελευταίες βρίσκονται συγκεντρωμένες στις σελ. 531-582 του βιβλίου αυτού.
- ✓ **Ενδεικτικά Κριτήρια Αξιολόγησης** σε κάθε μάθημα, καθώς και **Επαναληπτικά Κριτήρια Αξιολόγησης** σε κάθε ενότητα, οι απαντήσεις των οποίων δίνονται στο τέλος του βιβλίου, προκειμένου να ελέγχονται οι γνώσεις των μαθητών σχετικά με όσα διδάχτηκαν.

Τέλος, στο βιβλίο αυτό θα βρείτε σε διάφορα επιλεγμένα σημεία χαρακτηριστικές **συμβουλές για τους γονείς**, που ελπίζουμε πως θα σας βοηθήσουν, έτσι ώστε με τη σειρά σας να μπορείτε να καθοδηγήσετε καλύτερα το παιδί σας.

Αλεξάνδρα Στράτου

Περιεχόμενα

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Ο φίλος μας το περιβάλλον

Ο φίλος μας το δάσος	13
Η φίλη μας η θάλασσα.....	30
Ο φίλος μας ο άνεμος	42
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στην 1η Ενότητα	57

ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Η ζωή στην πόλη

Η γειτονιά της πόλης	59
Πόλη και πολιτισμός – Πόλη και διασκέδαση	73
Διαδρομές στην πόλη [Χάρτης].....	83
Διαδρομές στην πόλη [Υπόγειες διαδρομές].....	92
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στη 2η Ενότητα	103

ΕΝΟΤΗΤΑ 3: 28η Οκτωβρίου

Η πορεία προς το μέτωπο	105
Η Ιταλία μάς κήρυξε τον πόλεμο!.....	109
Η πείνα	118
Κατοχή	121

ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Τα ζώα που ζουν κοντά μας

Ιστορίες με ζώα	123
Τα χαρακτηριστικά των ζώων	139
Τα ζώα της εξοχής.....	157
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στην 4η Ενότητα	166

ΕΝΟΤΗΤΑ 5: 17η Νοέμβρη

Πολυτεχνείο '73	168
Τριήμερο στα κάγκελα	170
Μικρός τύμβος – Κοίτα με στα μάτια – Άγνωστος αγωνιστής	173
Ο Φωκίων ήταν ελάφι	176

ΕΝΟΤΗΤΑ 6: Οι φίλοι μας, οι φίλες μας

Φίλοι από άλλες χώρες.....	180
Ιστορίες με φίλους	192
Οι φίλοι τραγουδάνε.....	201
Οι φίλοι γιορτάζουν	203
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στην 6η Ενότητα	212

ΕΝΟΤΗΤΑ 7: Μουσική

Εγώ σε συναυλία;	214
Μουσικά όργανα.....	225
Τραγούδια και στίχοι.....	236
Μουσική και άλλες τέχνες	244
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στην 7η Ενότητα	248

ΕΝΟΤΗΤΑ 8: Χριστούγεννα

Χριστούγεννα	250
Χριστουγεννιάτικο δώρο.....	252
Φρικαντέλα, η μάγισσα που μισούσε τα κάλαντα	255
[Κάλαντα]	257
Τα Χριστούγεννα στον κόσμο.....	259
Τα δάσος που ταξίδευε.....	261

ΕΝΟΤΗΤΑ 9: Βιβλία – Βιβλιοθήκες

Ο μαγικός κόσμος των βιβλίων	263
Ποιοι είναι οι συγγραφείς.....	270
Βιβλιοθήκες	282
Σκυταλοδρομία ανάγνωσης 2001-2002	293
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στην 9η Ενότητα	305

ΕΝΟΤΗΤΑ 10: Μυστήρια – Επιστημονική φαντασία

Επιστημονική φαντασία	307
Χαμένοι πολιτισμοί	319
Ανεξήγητα φαινόμενα	325
Η μηχανή του χρόνου.....	334
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στη 10η Ενότητα.....	339

ΕΝΟΤΗΤΑ 11: Παιχνίδια

Παραδοσιακά παιχνίδια	341
-----------------------------	-----

Επιτραπέζια παιχνίδια	349
Ηλεκτρονικά παιχνίδια	358
Πνευματικά παιχνίδια.....	367
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στην 11η Ενότητα	380

ΕΝΟΤΗΤΑ 12: 25η Μαρτίου

Κολοκοτρώνης	382
Ο γέρος του Μοριά.....	385
Μαντώ Μαυρογένους	394

ΕΝΟΤΗΤΑ 13: Κατασκευές

Κατασκευές της φύσης	397
Κατασκευές των ανθρώπων	406
Μαθηματικές κατασκευές	412
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στη 13η Ενότητα	419

ΕΝΟΤΗΤΑ 14: Πάσχα

Η ημέρα της Λαμπρής.....	421
Ανάσταση	423
Μαριάμ	425
Έθιμα του Πάσχα.....	427

ΕΝΟΤΗΤΑ 15: Τηλεόραση

Τα θετικά... και τα αρνητικά	429
Τηλεόραση και διαφήμιση	441
Προγράμματα τηλεόρασης	449
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στη 15η Ενότητα	461

ΕΝΟΤΗΤΑ 16: Αθλήματα – Σπορ

Ο αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα	463
Σύγχρονος αθλητισμός	477
Και τα παιδιά αθλούνται... ..	488
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στη 16η Ενότητα	500

ΕΝΟΤΗΤΑ 17: Ταξίδια στο διάστημα

Ο άνθρωπος στο διάστημα.....	502
Τι βλέπουμε από το διάστημα.....	509

Φανταστικά ταξίδια στο διάστημα	516
Ταξίδι στο διάστημα	522
Επαναληπτικό Κριτήριο Αξιολόγησης στη 17η Ενότητα.....	529
<i>ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ</i>	<i>531</i>
<i>ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ.....</i>	<i>583</i>

Ο φίλος μας το δάσος

Στο μάθημα αυτό
θα μιλήσουμε για:

α) την **έννοια του χρόνου** στον λόγο
και τους **τρόπους με τους οποί-
ους αυτός εκφράζεται** (χρόνοι του
ρήματος, επιρρηματικοί προσδιορι-

σμοί του χρόνου, χρονικές προτά-
σεις).

β) την **αφήγηση** μιας ιστορίας.

Λίγα λόγια για το κείμενο

Στο κείμενο αυτό, ο συγγραφέας μάς μιλάει για τον κόσμο του δάσους και τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο ο κόσμος αυτός αντιλαμβάνεται τον χρόνο. Παρουσιάζοντας, λοιπόν, χαρακτηριστικές εικόνες του δάσους κατά τις διάφορες εποχές του έτους, ο συγγραφέας οδηγείται στο συμπέρασμα ότι για τα πλάσματα του δάσους ο χρόνος δε μετράει με τον ίδιο τρόπο που μετράει για τους ανθρώπους. Μάλιστα, πρόκειται για μια έννοια εντελώς σχετική: υπάρχουν πλάσματα στο δάσος που ζουν άλλα μόνο μία μέρα, άλλα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, ενώ άλλα ίσως και για αιώνες. Αυτό όμως δεν έχει καμιά σημασία για εκείνα και τη ζωή στο δάσος, η οποία ακολουθεί τους νόμους της φύσης και όχι των ανθρώπων.

- **Είδος κειμένου:** Λογοτεχνική αφήγηση.
- **Κύριο θέμα:** Ο κόσμος του δάσους και η ιδιαίτερη αίσθηση που έχουν τα πλάσματά του για το πέρασμα του χρόνου.

Ο συγγραφέας

Ο **Γιώργος Μπόντης** (Αθήνα 1944 -), λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Γιώργου Μπαλάνου, σταδιοδρόμησε αρχικά ως καθηγητής αγγλικής γλώσσας και στη συνέχεια ασχολήθηκε με τη φωτογραφία, τη συγγραφή και τη μετάφραση. Έχει εκδώσει πολλά βιβλία, κυρίως επιστημονικής έρευνας και επιστημονικής και παιδικής φαντασίας, όπως τα εξής: *Εισβολείς*, *Οι άμμοι του χρόνου*, *Οι δρόμοι της γνώσης*, *Μονοπάτια των άστρων*, *Οι ονειρότοποι της γης*, *Λαμπερά αγκάθια* κ.ά.

Ενότητες του κειμένου – Πλαγιότιτλοι

- **1η Ενότητα:** Ο χρόνος κυλούσε ... ένα μ' αυτή.
Πλαγιότιτλος → Το πέρασμα του χρόνου στο δάσος.
- **2η Ενότητα:** Υπήρχαν πλάσματα ... τόσο διαφορετικά το χρόνο!
Πλαγιότιτλος → Η διάρκεια της ζωής διάφορων πλασμάτων του δάσους.
- **3η Ενότητα:** Τα μικρά Εφήμερα ... ήταν κάτι αφύσικο για το δάσος.
Πλαγιότιτλος → Η διαφορετική αίσθηση που έχουν τα πλάσματα του δάσους για τον χρόνο και τη ζωή τους.

Πλαγιότιτλος είναι ο συμπληρωματικός τίτλος ενός τμήματος του κειμένου (ενότητας ή παραγράφου) που αποδίδει συνοπτικά το περιεχόμενό του.

Ερμηνεία λέξεων και φράσεων του κειμένου

- **Θροίξε** (πααρατικός του ρ. *θροίζω*): έκανε έναν ελαφρύ και συνεχή θόρυβο όπως τα φύλλα των δέντρων στο φύσημα του αέρα.
- **πλάσματα** (ουσ., το *πλάσμα*): αυτά που έχει πλάσει, δημιουργήσει ή επινοήσει κάποιος.
- **τα Εφήμερα** (επίθ., *εφήμερος*, -η, -ο): αυτά που διαρκούν, ζουν μόνο μία μέρα.
- **ρυάκια** (ουσ., το *ρυάκι*): μικρά ρεύματα νερού, ποταμάκια.
- **Μόνο ο ήλιος μετρούσε τη ζωή με αυγές και**

δειλινά: τα πλάσματα του δάσους δεν αντιλαμβάνονταν το πέρασμα του χρόνου βασιζόμενα στην ανατολή και τη δύση του ήλιου.

- **Πορκιουπίνος** (κύριο όνομα· προέρχεται από την αγγλική λέξη *porcupine* = σκαντζόχοιρος): το όνομα ενός από τους ήρωες της ιστορίας, ο οποίος είναι σκαντζόχοιρος.
- **η ώρα που το κάθε πλάσμα χανόταν:** η στιγμή που κάθε ζώο, έντομο κ.λπ. του δάσους πέθαινε.

Εμπλουτίζω το λεξιλόγιό μου

Λέξεις	Συνώνυμα	Αντώνυμα	Συγγενικά	Φράσεις
αυγή	ξημέρωμα, χάραμα, ανατολή	δειλινό, σούρουπο, ηλιοβασίλεμα	Αυγερινός, αυγούλα	ξεπροβάλλει η αυγή
δάσος	άλσος, δρυμός	—	δασύς, δασικός, δασώδης, δασώνω	πυκνό/παρθένο/τροπικό δάσος
δειλινό	σούρουπο, απόβραδο, ηλιοβασίλεμα	αυγή, χάραμα, ανατολή, ξημέρωμα	δειλί, δειλινός	πέφτει το δειλινό, η ώρα του δειλινού
Εφήμερα	πρόσκαιρα, παροδικά, προσωρινά	αιώνια, παντοτινά, μόνιμα	εφημερεύω, εφημερία, εφημερίδα	εφήμερη αγάπη/δόξα/ευτυχία, εφήμερα πλούτη
ζωή	ύπαρξη, βίος	ανυπαρξία, θάνατος	ζω, ζωηρός, ζωικός, ζωντανός	μορφές ζωής, διάρκεια ζωής, σύντομη ζωή κ.ά.
κόσμος	πλάση, κτίση, κοινωνία	—	κοσμώ, κόσμιος, κοσμιότητα, κοσμικός	ο κόσμος του παιδιού/της τέχνης/της πολιτικής κ.ά.
πλάσμα	δημιούργημα, κατασκεύασμα, ον	—	πλάθω, πλάση, πλασμένος, πλασματικός	πλάσμα του Θεού, πλάσμα της φαντασίας, άχαρο πλάσμα κ.ά.

χρόνος	διάρκεια, διάστημα	—	χρονίζω χρόνιος χρονικός	(δεν) έχω χρόνο, τέλος χρόνου, κατάλληλος/σωστός χρόνος κ.ά.
ώρα	στιγμή, χρόνος	—	ωράριο, ωριαίος, ωραίος, ώριμος	πρωινή/βραδινή ώρα, ώρα κοινής ησυχίας, παίρνει/θέλει ώρα κ.ά.

Για τους γονείς

Στον πίνακα αυτόν περιέχονται κατ' αλφαβητική σειρά χαρακτηριστικές λέξεις του κειμένου και δίνονται συνώνυμα, αντώνυμα, συγγενικά τους (παράγωγα/ομόρριζα), καθώς και ορισμένες φράσεις με τις λέξεις αυτές. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τον πίνακα προκειμένου το παιδί να εμπλουτίσει το λεξιλόγιό του και κατ' επέκταση να αναπτύξει τις γλωσσικές του δεξιότητες.

Βασική ερώτηση για την κατανόηση του κειμένου

Πώς καταλαβαίνετε την τελευταία παράγραφο του κειμένου («Υπήρχε η ώρα του φαγητού ... ήταν κάτι αφύσικο για το δάσος»);

Απάντηση

Από την τελευταία παράγραφο του κειμένου γίνεται ολοφάνερο ότι **τα πλάσματα του δάσους αντιλαμβάνονται τον χρόνο εντελώς διαφορετικά απ' ό,τι οι άνθρωποι**. Γ' αυτά ο χρόνος δεν είναι κάτι που μπορεί να ταξινομηθεί σύμφωνα με κάποιο συγκεκριμένο σύστημα μέτρησης, αλλά κάτι απόλυτα σύμφωνο με τους νόμους της φύσης· κάτι το οποίο αντιλαμβάνονται με βάση τις βιοτικές τους ανάγκες (*Υπήρχε η ώρα του φαγητού και η ώρα του ύπνου*) ή με βάση τις αισθήσεις τους (*Υπήρχε η ώρα που έκανε κρύο, ζέστη, που είχε βροχή ή αέρα*) ή ακόμα με βάση την αίσθηση που τους δημιουργεί η παρουσία ή η απουσία των άλλων πλασμάτων γύρω τους (*Και κάποτε έφτανε η ώρα ... και οι γείτονές του δεν το ξανάβλεπαν ποτέ*).

Εκφραστικοί τρόποι του κειμένου

• Μεταφορές

- *Ο χρόνος κυλούσε παράξενα στο δάσος. Θρόιζε μαζί ... και γινόταν ένα μ' αυτή.*
- *οι πράσινοι γίγαντες.*
- *Μόνο ο ήλιος μετρούσε τη ζωή με αυγές και δειλινά.*
- *η ώρα που το κάθε πλάσμα χανόταν.*

Η **μεταφορά** είναι ένα σχήμα λόγου κατά το οποίο οι λέξεις που χρησιμοποιούμε για να εκφράσουμε μια έννοια δεν έχουν την πραγματική (κυριολεκτική) τους σημασία, αλλά διαφορετική· π.χ. ο *χειμώνας της ζωής* (μεταφορά) αντί τα *γεράματα* (κυριολεξία).

• Παρομοίωση

- ο χρόνος χόρευε σαν διαμαντόσκονη.

Η **παρομοίωση** είναι ένα σχήμα λόγου κατά το οποίο, για να τονίσουμε μια ιδιότητα ενός προσώπου ή πράγματος, το θεωρούμε όμοιο με κάποιο άλλο που έχει την ίδια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό· στην παρομοίωση χρησιμοποιούμε συχνά τη λέξη *σαν*· π.χ. Αυτός βαδίζει αργά *σαν* χελώνα.

• Εικόνες

- Θρόιζε μαζί με τα πράσινα φύλλα της άνοιξης.
- έπεφτε αργά μαζί με τις νιφάδες του χιονιού.
- Έσταζε από τα κλαδιά μαζί με τις σταγόνες της φθινοπωρινής βροχής.
- χόρευε σαν διαμαντόσκονη στις ακτίδες του καλοκαιριάτικου ήλιου.
- τα μικρά έντομα που φτερούγιζαν πάνω από τα ρυάκια το Μάη.

Εικόνα είναι η παράσταση που σχηματίζεται στη σκέψη ή τη φαντασία μας για ένα πρόσωπο, τοπίο ή γεγονός με τον προφορικό ή τον γραπτό λόγο.

• Κοσμητικά επίθετα

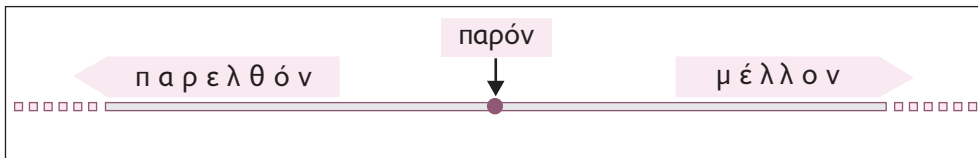
πράσινα φύλλα, φθινοπωρινής βροχής, καλοκαιριάτικου ήλιου, πράσινοι γίγαντες, μικρά Εφήμερα, ολόκληρη ζωή.

Κοσμητικά χαρακτηρίζονται τα **επίθετα** που «κοσμούν», στολίζουν, τον λόγο και κάνουν μια περιγραφή πιο ζωντανή και μια εικόνα πιο όμορφη και παραστατική· π.χ. η *γαλήνια*, *γαλάζια* θάλασσα.

Η γραμματική του μαθήματος

➤ Η έννοια του χρόνου

Ο **χρόνος** είναι η έννοια εκείνη με την οποία αντιλαμβανόμαστε πότε γίνεται ή πόσο διαρκεί κάτι ή με ποια σειρά συμβαίνουν κάποια πράγματα. Γενικά, ο χρόνος χωρίζεται σε τρεις βαθμίδες, το **παρελθόν** (αυτό που έγινε παλιά), το **παρόν** (αυτό που γίνεται τώρα) και το **μέλλον** (αυτό που θα γίνει αργότερα) και συνήθως παριστάνεται με μια γραμμή που αρχίζει από το παρελθόν, σταματά στο παρόν και συνεχίζεται στο μέλλον:

Για να δηλώσουμε, λοιπόν, την έννοια του χρόνου στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο, χρησιμοποιούμε διάφορους τρόπους, μεταξύ των οποίων είναι α) οι χρόνοι των

ρημάτων, β) τα χρονικά επιρρήματα, γ) φράσεις με προθέσεις, δ) ουσιαστικά/ονοματικές φράσεις με λειτουργία επιρρήματος του χρόνου, ε) οι χρονικές προτάσεις.

α. Χρόνοι των ρημάτων είναι οι διάφοροι τύποι, οι διάφορες μορφές που παίρνουν τα ρήματα για να μας δείξουν **πότε** γίνεται κάτι.

π.χ. Τα σχολεία **ανοίγουν**. (τώρα – στο παρόν)

Τα σχολεία **άνοιξαν**. (πριν από λίγο, χθες κ.λπ. – στο παρελθόν)

Τα σχολεία **θα ανοίξουν**. (σε λίγο, αργότερα, αύριο κ.λπ. – στο μέλλον)

Χρόνοι των ρημάτων		
Χρόνος	Φανερώνει πως...	Παράδειγμα
Ενεστώτας	Αυτό που σημαίνει το ρήμα γίνεται τώρα, στο παρόν, κατ' εξακολούθηση (συνέχεια).	Ο μαθητής λύνει την άσκηση.
Παρατατικός	Αυτό που σημαίνει το ρήμα γινόταν στο παρελθόν κατ' εξακολούθηση, συνέχεια.	Ο μαθητής έλυε την άσκηση.
Αόριστος	Αυτό που σημαίνει το ρήμα έγινε στο παρελθόν με διάρκεια μιας στιγμής, σύντομα.	Ο μαθητής έλυσε την άσκηση.
Εξακολουθητικός μέλλοντας	Αυτό που σημαίνει το ρήμα θα γίνεται στο μέλλον κατ' εξακολούθηση, συνέχεια.	Ο μαθητής θα λύνει την άσκηση.
Συνοπτικός μέλλοντας	Αυτό που σημαίνει το ρήμα θα γίνει στο μέλλον με διάρκεια μιας στιγμής.	Ο μαθητής θα λύσει την άσκηση.
Παρακείμενος	Αυτό που σημαίνει το ρήμα έγινε στο παρελθόν και την ώρα που μιλάμε είναι πια τελειωμένο.	Ο μαθητής έχει λύσει την άσκηση.
Υπερσυντέλικος	Αυτό που σημαίνει το ρήμα ήταν τελειωμένο στο παρελθόν, πριν γίνει κάτι άλλο.	Ο μαθητής είχε λύσει την άσκηση.
Συντελεσμένος μέλλοντας	Αυτό που σημαίνει το ρήμα θα είναι τελειωμένο στο μέλλον, ύστερα από ορισμένο χρόνο.	Ο μαθητής θα έχει λύσει την άσκηση.

Οι χρόνοι, **ανάλογα με τη χρονική βαθμίδα** που δηλώνουν (παρελθόν, παρόν, μέλλον), χωρίζονται σε **παρελθοντικούς, παροντικούς και μελλοντικούς**:

Παρελθοντικοί	Παρατατικός	έλυνα
	Αόριστος	έλυσα
	Υπερσυντέλικος	είχα λύσει
Παροντικοί	Ενεστώτας	λύνω
	Παρακείμενος	έχω λύσει
Μελλοντικοί	Εξακολουθητικός μέλλοντας	θα λύνω
	Συνοπτικός μέλλοντας	θα λύσω
	Συντελεσμένος μέλλοντας	θα έχω λύσει

Επίσης, **ανάλογα το ποιόν ενέργειας**, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο παρουσιάζεται αν η ενέργεια/πράξη που δηλώνει το ρήμα είναι κάτι που γίνεται συνέχεια/κατ' εξακολουθήση, στιγμιαία/συνοπτικά ή έχει ολοκληρωθεί/συντελεστεί, οι χρόνοι χωρίζονται σε **εξακολουθητικούς**, **συνοπτικούς** (ή στιγμιαίους) και **συντελεσμένους**:

Εξακολουθητικοί (Φανερώνουν πως κάτι γίνεται, γινόταν ή θα γίνεται πολλές φορές, συνέχεια/κατ' εξακολουθήση.)	Ενεστώτας	<i>Ταξιδεύω συχνά εκεί.</i>
	Παρατατικός	<i>Ταξίδευα συχνά εκεί.</i>
	Εξακολουθητικός μέλλοντας	<i>Στο εξής θα ταξιδεύω συχνά εκεί.</i>
Συνοπτικοί (Φανερώνουν πως κάτι έγινε ή θα γίνει μια φορά, στιγμιαία/συνοπτικά.)	Αόριστος	<i>Κάποτε ταξίδεψα εκεί.</i>
	Συνοπτικός μέλλοντας	<i>Κάποτε θα ταξιδέψω εκεί.</i>
Συντελεσμένοι (Φανερώνουν πως κάτι έχει πραγματοποιηθεί, έχει τελειώσει/είναι συντελεσμένο.)	Παρακείμενος	<i>Έχω ταξιδέψει εκεί.</i>
	Υπερσυντέλικος	<i>Κάποτε είχα ταξιδέψει εκεί.</i>
	Συντελεσμένος μέλλοντας	<i>Ως τότε θα έχω ταξιδέψει εκεί.</i>

β. Χρονικά επιρρήματα είναι οι άκλιτες λέξεις που φανερώνουν χρόνο και απαντούν στην ερώτηση **πότε** έγινε αυτό που δηλώνει το ρήμα.
π.χ. *Θα μιλήσουμε αργότερα.*
Έλα λίγο πιο νωρίς.

Ορισμένα από τα πιο συνηθισμένα χρονικά επιρρήματα είναι τα εξής: ύστερα, έπειτα, κατόπιν, πρώτα, πριν, πρωτότερα, νωρίς, αργά, αργότερα, εγκαίρως, αμέσως, κιόλας,

Πρέπει να φύγει **απόψε**.

Πέρυσι δεν πήγαμε διακοπές, αλλά **φέτος** θα λείψουμε έναν μήνα.

σήμερα, αύριο, μεθαύριο, χθες, προχθές, απόψε, πέρυσι, πρόπερσι, φέτος κ.ά.

γ. Φράσεις με προθέσεις Εκτός από τα «καθαρά» χρονικά επιρρήματα, με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του χρόνου, χρησιμοποιούνται συχνά και κάποιες **φράσεις με προθέσεις** (οι μικρές άκλιτες λέξεις *από, για, κατά, με, σε, μετά, προς, ως* κ.λπ. που μπαίνουν μπροστά από ονόματα ή επιρρήματα για να φανερώσουν μαζί τους, όπως και τα απλά επιρρήματα, χρόνο – το **πότε** έγινε αυτό που δηλώνει το ρήμα της πρότασης).

π.χ. Τα καταστήματα θα είναι ανοιχτά **από νωρίς**.

Δεν κάνει τίποτα **για την ώρα**.

Θα έρθει **κατά το βραδάκι**.

Σύνθετες εκφράσεις με προθέσεις

Εκτός από τις απλές φράσεις με προθέσεις, υπάρχουν επίσης κάποιες σύνθετες εκφράσεις με προθέσεις που δηλώνουν χρόνο, όπως οι:

- **μετά από** + αντωνυμία (σε αιτιατική πτώση)
π.χ. Ήρθε στη γιορτή **μετά από εμένα**.
- **ύστερα / έπειτα από** + επίρρημα ή όνομα (σε αιτιατική πτώση)
π.χ. Θα έρθει **ύστερα από λίγο** / **ύστερα από λίγες μέρες**.
Η παραγγελία θα είναι έτοιμη **έπειτα από δύο εβδομάδες**.
- **πριν από** + επίρρημα ή όνομα (σε αιτιατική πτώση)
π.χ. Ήρθε **πριν από λίγο**.
Ήρθε στην Ελλάδα **πριν από έναν χρόνο**.

δ. Ουσιαστικά/Ονοματικές φράσεις με λειτουργία επιρρήματος του χρόνου

Είναι κάποια **ουσιαστικά σε πτώση αιτιατική (αιτιατική του χρόνου)**, πιο σπάνια σε **γενική (γενική του χρόνου)**, και κάποιες ονοματικές φράσεις (π.χ. επίθετα/μετοχή/αντωνυμία με ουσιαστικό), που χρησιμοποιούνται, όπως και τα επιρρήματα, για να δηλωθεί το **πότε** γίνεται αυτό που αναφέρεται στην πρόταση.

π.χ. Θα γυρίσω **το βράδυ**.

Έλα **την άλλη Κυριακή** να φάμε μαζί.

Τον Σεπτέμβρη θα τρυγήσουμε τ' αμπέλια.

Θα ξανάρθουμε **του χρόνου**.

ε. Χρονικές προτάσεις ονομάζονται οι **δευτερεύουσες/εξαρτημένες προτά-**

σεις που φανερώνουν χρόνο, προσδιορίζουν δηλαδή χρονικά μια άλλη πρόταση (συνήθως κύρια/ανεξάρτητη).

Οι χρονικές προτάσεις **εισάγονται** (αρχίζουν) **με**:

- τους χρονικούς συνδέσμους **όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν (να), μόλις, προτού, ώσπου, ωσότου, όσο που, όποτε, άμα**.

π.χ. *Θα έχει φύγει πριν έρθετε.*

Όταν έμαθε τα νέα, έβαλε τα κλάματα.

Μόλις την είδε, έτρεξε αμέσως κοντά της.

Σαν (= όταν / μόλις) μας είδε, έφυγε.

- λέξεις ή φράσεις που έχουν χρονική σημασία, όπως οι **όσο (να), όσο που να, εκεί που, έως ότου (να), κάθε που, κάθε φορά που, μέχρι να** κ.ά.

π.χ. *Όσο να 'ρθεις, θα έχω γυρίσει.*

Μέχρι να αρχίσει η βροχή, είχα φτάσει στο σπίτι.

Προσέχουμε

Οι χρονικές προτάσεις συνήθως **χωρίζονται με κόμμα (,)** από την πρόταση που προσδιορίζουν, εκτός αν είναι πολύ μικρές (σύντομες).

π.χ.: *Όταν δεν έχει πολλή δουλειά, πηγαίνει στο εξοχικό του.*

αλλά

Τηλεφώνησέ μου αμέσως μόλις φτάσεις.

Κύριες/Ανεξάρτητες και δευτερεύουσες/εξαρτημένες προτάσεις

Στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο χρησιμοποιούμε προτάσεις που ως προς τη σχέση τους με τις άλλες προτάσεις χωρίζονται σε **κύριες/ανεξάρτητες** και **δευτερεύουσες/εξαρτημένες**:

- **Κύριες ή ανεξάρτητες** ονομάζονται οι προτάσεις εκείνες που έχουν ένα ολοκληρωμένο νόημα και μπορούν να σταθούν μόνες τους στον λόγο, χωρίς να εξαρτώνται από άλλες (π.χ. *Αύριο θα πάμε εκδρομή*).
- **Δευτερεύουσες ή εξαρτημένες** ονομάζονται οι προτάσεις εκείνες που δεν έχουν ένα ολοκληρωμένο νόημα και γι' αυτό δεν μπορούν να σταθούν μόνες τους στον λόγο. Οι προτάσεις αυτές χρησιμεύουν για να συμπληρώνουν ή να προσδιορίζουν μια άλλη πρόταση ή έναν όρο της (π.χ. *Έφυγε γρήγορα, γιατί βιαζόταν* / *Αυτός είναι ο μόνος που μας καταλαβαίνει*).

Για τους γονείς

Οι τρόποι με τους οποίους εκφράζεται ο χρόνος είναι ένα **πολύ σημαντικό θέμα** της γραμματικής και του συντακτικού, που επαναλαμβάνεται συνεχώς σε όλες τις τάξεις του σχολείου, γι' αυτό το παιδί θα πρέπει να το κατανοήσει όσο καλύτερα γίνεται. Έτσι, εξηγήστε του πρώτα την **έννοια του χρόνου** και τις βαθμίδες του και επιμείνετε ιδιαίτερα στη **σημασία των χρόνων των ρημάτων** (χρονικές βαθμίδες, ποιόν ενέργειας) και των διάφορων **προσδιορισμών του χρόνου** χρησιμοποιώντας **πολλά παραδείγματα**. Ασχοληθείτε από το **Βιβλίο του Μαθητή** με την άσκηση **4** (σελ. 11) και από το **Τετράδιο Εργασιών** με την άσκηση **1** (σελ. 8), την άσκηση **3** (σελ. 10), την άσκηση **6** (σελ. 13) και την άσκηση **7** (σελ. 15). Προτρέψτε το παιδί να εξασκηθεί περισσότερο στα θέματα αυτά – επιπλέον ασκήσεις θα βρείτε στο βιβλίο *Γλωσσικές ασκήσεις, Ε' Δημοτικού* (εκδ. Σαββάλας).

Θέμα παραγωγής γραπτού λόγου

➤ Αφήγηση μιας ιστορίας

Τι είναι η αφήγηση

Αφήγηση είναι η παρουσίαση (γραπτή ή προφορική) σε κάποιον ενός γεγονότος πραγματικού ή φανταστικού, στην οποία δίνονται με χρονολογική σειρά πληροφορίες για το πώς εξελίσσεται το γεγονός αυτό. Η αφήγηση, επομένως, είναι μια μορφή επικοινωνίας ανάμεσα:

- στον **αφηγητή**, αυτόν δηλαδή που αφηγείται το γεγονός, και
- στον **αποδέκτη της αφήγησης**, αυτόν δηλαδή στον οποίο απευθύνεται ο αφηγητής.

Υπάρχουν διάφορα είδη αφηγηματικών κειμένων, όπως:

- τα διηγήματα
- τα μυθιστορήματα
- τα απομνημονεύματα
- οι ιστορικές αφηγήσεις
- τα παραμύθια
- οι μύθοι.

Ο αφηγητής μπορεί:

- **να συμμετέχει στα γεγονότα** που παρουσιάζει (να είναι δηλαδή ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας), οπότε **η αφήγηση γίνεται σε α' πρόσωπο** ενικού ή πληθυντικού (π.χ. *Όταν έφτασα/φτάσαμε εκεί ...*).
- **να μη συμμετέχει στα γεγονότα** που παρουσιάζει (να είναι δηλαδή κάποιο άλλο πρόσωπο, π.χ. ο συγγραφέας), οπότε **η αφήγηση γίνεται σε γ' πρόσωπο** ενικού ή πληθυντικού (π.χ. *Όταν το παιδί/τα παιδιά έφτασε/έφτασαν εκεί...*).

Οργάνωση της αφήγησης μιας ιστορίας

Τι αναφέρεται	Πώς αναφέρεται	Παραδείγματα
Ο τόπος/χώρος – το πού συμβαίνουν τα γεγονότα.	Με τοπικούς προσδιορισμούς (επιρρήματα, φράσεις με προθέσεις).	στο δάσος αυτό, έξω από την αυλή του σπιτιού κ.λπ.
Ο χρόνος – το πότε συμβαίνουν τα γεγονότα.	Με τους χρόνους των ρημάτων (συνήθως χρησιμοποιούμε παρελθοντικούς χρόνους, αλλά και ενεστώτα, που δίνει ζωντάνια στον λόγο).	Εκεί που στεκόταν στην είσοδο και περίμενε, ξαφνικά ακούει κάτι ουρλιαχτά.
	Με χρονικούς προσδιορισμούς (επιρρήματα, φράσεις με προθέσεις, χρονικές προτάσεις).	Χθες, σήμερα, το πρωί, ύστερα από λίγο, όταν έφυγε..., μόλις τον είδε...

Τι αναφέρεται	Πώς αναφέρεται	Παραδείγματα
Οι ήρωες της ιστορίας (πραγματικοί ή φανταστικοί, άνθρωποι, ζώα, φυτά).	Δίνοντας στοιχεία γι' αυτούς, όπως: όνομα, επάγγελμα/ιδιότητα, φύλο, ηλικία, καταγωγή, κάποιο χαρακτηριστικό κ.λπ.	ένας άντρας, ο γιατρός, ένας νεαρός, ο Ινδός, ένας μακρυμάλλης, το μικρό ελαφάκι, το γέρικο πλατάνι κ.λπ.
Η εξέλιξη της ιστορίας : α) πώς ξεκινάει (αρχή)	α) Συχνά με κάποιο γεγονός που αποτελεί την αιτία-αφορμή για όσα θα ακολουθήσουν.	Μια δυνατή καταιγίδα ξέσπασε ξαφνικά στο δάσος.
β) πώς προχωράει στη συνέχεια (μέση)	β) Με χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντα γεγονότα που συμβαίνουν στη συνέχεια.	Το μικρό ελαφάκι έτρεξε γρήγορα να κρυφτεί στην κουφάλα του γέρικου πλατάνου. Εκεί όμως είχε κρυφτεί κι ένας λύκος που...
γ) πώς τελειώνει (τέλος).	γ) Με αποτελέσματα των ενεργειών των ηρώων, τα οποία αποτελούν λύση του προβλήματος που αντιμετωπίζουν, την κατάληξη της ιστορίας.	Έτσι το μικρό ελαφάκι και ο λύκος έγιναν αχώριστοι φίλοι.
Οι σκέψεις και τα συναισθήματα των ηρώων της ιστορίας ή του αφηγητή.	Με χαρακτηριστικές λέξεις/φράσεις που φανερώνουν σκέψεις και συναισθήματα.	Χαρούμενο το ελαφάκι, σκέφτηκε πως τελικά ο λύκος δεν ήταν τόσο κακός.

Ο χρόνος στην αφήγηση

Η **οργάνωση της αφήγησης μιας ιστορίας γίνεται με βάση τον χρόνο**, καθώς τα γεγονότα που αφηγούμαστε παρουσιάζονται με **χρονική σειρά**. Ωστόσο, κάποιες φορές, σε λογοτεχνικές συνήθως αφηγήσεις, μπορεί τα γεγονότα να μην παρουσιάζονται με χρονική σειρά, αλλά η ιστορία να ξεκινάει, για παράδειγμα, από το τέλος ή από κάποιο κρίσιμο σημείο της και ο αφηγητής να μιλάει μετά για το πώς άρχισε.

Για τους γονείς

Εξηγήστε στο παιδί **τι είναι η αφήγηση** –πρόκειται για θέμα που εξετάζεται σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού και του Γυμνασίου– και βοηθήστε το να κατανοήσει τη **δομή** και τον **τρόπο ανάπτυξης** των αφηγηματικών κειμένων **με βάση τον παραπάνω πίνακα**. **Τονίστε** ότι η αφήγηση οργάνωνται με βάση τον χρόνο (**χρονική σειρά** των γεγονότων). **Προτρέψτε το παιδί να διαβάσει** διάφορες **ιστορίες** και να επεξεργαστεί τη δομή τους –σχετικά θέματα υπάρχουν στο βιβλίο της Δ. Καλαβρουζιώτου *Παραγωγή γραπτού λόγου, Ε΄ Δημοτικού* (εκδ. Σαββάλας)– και ελέγξτε τις δεξιότητές του με την άσκηση **3** της σελ. 10 του **Βιβλίου του Μαθητή** και την άσκηση **2** της σελ. 8 του **Τετραδίου Εργασιών**.

Απαντήσεις στις ασκήσεις του Βιβλίου του Μαθητή (σελ. 9-11)

1. Ποια πλάσματα του δάσους συναντάμε μέσα στο κείμενο; Σε ποιες κατηγορίες χωρίζει τα πλάσματα του δάσους ο συγγραφέας ανάλογα με το πόσο ζουν; Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Απάντηση

Τα Εφήμερα, τα μικρά έντομα που ζουν μονάχα μια μέρα.	Τα διάφορα ζωάκια, όπως ο Πορκιουπίνος, ο σκαντζόχοιρος, και ο Τιμ, ο σκίουρος, που ζουν ορισμένα χρόνια.	Τα δέντρα (πράσινοι γίγαντες), που κανένας δεν ξέρει πόσο ζουν.
---	---	---

2. Βρείτε τις λέξεις, τις φράσεις και τις προτάσεις του κειμένου που φανερώνουν χρόνο και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Απάντηση

Επιρρήματα	Φράσεις με προθέσεις	Χρονικές προτάσεις
κάποτε	σε μία μέρα	όταν σκεφτόσουν
ποτέ	σε εκατοντάδες χρόνια	

Σημειώσεις

- Στο κείμενο της σελ. 8 του Βιβλίου του Μαθητή, εκτός από τα «καθαρά» χρονικά επιρρήματα (τις άκλιτες λέξεις που δηλώνουν χρόνο) που έχουν γραφεί στον παραπάνω πίνακα, υπάρχουν και κάποια ουσιαστικά σε πτώση αιτιατική που χρησιμοποιούνται ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του χρόνου, όπως:
 - Υπήρχαν πλάσματα στο δάσος ... που φτερούγιζαν πάνω από τα ρυάκια **το Μάν**.
 - Και **τέλος**, υπήρχαν οι πράσινοι γίγαντες...
- Στη φράση της δεύτερης παραγράφου του κειμένου **μόλις και προλάβαιναν**, η λέξη **μόλις**, που χρησιμοποιείται ως επίρρημα, σημαίνει ότι εκείνο που φανερώνει το ρήμα της πρότασης συμβαίνει στο ελάχιστο δυνατό όριο (= **με πολλή δυσκολία προλάβαιναν, ίσα που προλάβαιναν**)¹. Υπό αυτή, λοιπόν, την έννοια η λέξη **μόλις** ούτε εισάγει δευτερεύουσα χρονική πρόταση ούτε είναι επίρρημα του χρόνου.

1. Βλ. Αχιλλ. Α. Τζάρτζανος, *Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής)*, τόμ. Α', Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1991.

3. Κλείστε τα μάτια και φανταστείτε ότι είστε μέσα σ' ένα δάσος. [...] Σκεφτείτε μια ιστορία. [...]

Απάντηση

• Μια πυρκαγιά ξεσπάει και απειλεί το δάσος

- Πού γίνονται τα γεγονότα;
 - Πότε;
- Ο ήλιος ανέτειλε ψηλά, πάνω από το μεγάλο, πυκνό δάσος που απλωνόταν στις πλαγιές του βουνού. Ήταν γύρω στα μέσα του καλοκαιριού και όλα έδειχναν πως άλλη μια υπέροχη μέρα ξεκινούσε.
- Ποιοι είναι οι ήρωες;
- Σε λίγο ο κόσμος του δάσους άρχισε να ξυπνά και πλήθος θορύβων ακούγονταν από παντού. Η μικρή Τζίνι, η πεταλουδίτσα, πετούσε από δω κι από κει, η Μάγια, η μέλισσα, ζουζούνιζε πάνω από ένα μοβ λουλουδάκι, ο Λάκης, ο μικρός κάστορας, έπιασε αμέσως δουλειά ροκανίζοντας τον κορμό ενός μικρού έλατου στην όχθη του μεγάλου ποταμού, ο Μπάμπι, το ελαφάκι, έπαιζε χοροπηδώντας τριγύρω, ενώ ο Θωμάς, ο τεράστιος αρκούδος, έξυνε την πλάτη του στον κορμό του γέρικου πλατάνου.
- Ποιο πρόβλημα αντιμετώπισαν;
- Εκείνη τη στιγμή τίποτα δε φαινόταν ικανό να ταραξεί τη ζωή στο δάσος, ώσπου ξαφνικά... ο ήλιος κρύφτηκε και ο ουρανός φάνηκε σαν να σκοτεινιάζει, όπως όταν ερχόταν βροχή.
- Τα ζώα έμειναν ακίνητα. Για λίγο δεν καταλάβαιναν τι συνέβαινε, μέχρι που ένιωσαν την έντονη μυρωδιά του ξύλου που καιγόταν και αντίκρισαν έντρομα τις κόκκινες φλόγες που ξεπηδούσαν από την κορυφή του βουνού. Το δάσος πήρε φωτιά!
- Ποια λύση έδωσαν;
- Τα ζώα πανικοβλήθηκαν και άρχισαν να τρέχουν δεξιά κι αριστερά προσπαθώντας να ξεφύγουν. Απελπισμένα, ένιωσαν πως ήρθε το τέλος τους. Και τότε ο Λάκης, ο μικρός κάστορας, φώναξε:
- Όλοι στο ποτάμι! Μπειτέ μέσα! Τώρα!
- Και πράγματι, έτσι έκαναν. Έτρεξαν όλα στο ποτάμι και βούτηξαν στο πιο βαθύ σημείο του. Μάλιστα ο Θωμάς, ο αρκούδος, είχε και μια άλλη ιδέα:
- Ελάτε να γκρεμίσουμε τα φράγματα του κάστορα, να γεμίσει νερά παντού.
- Δεν πέρασε πολλή ώρα που τα νερά πλημμύρισαν τις όχθες του ποταμού, όταν τα ζώα είδαν τις φλόγες που έφταναν εκεί να σβήνουν αφήνοντας πίσω τους στήλες μαύρου καπνού. Είχαν γλιτώσει.

• Μια όξινη βροχή αρχίζει να πέφτει

- Πού γίνονται τα γεγονότα;
 - Πότε;
- Μια δυνατή βροχή είχε αρχίσει να πέφτει εκεί ψηλά, στα βουνά. Είχε ήδη μπει το φθινόπωρο και η μέρα είχε πια μικρύνει αρκετά.
- Ποιοι είναι οι ήρωες;
- Εκείνο, λοιπόν, το μεσημέρι ο Ρούντι, το μεγάλο μαυριδερό τσοπανόσκυλο, έτρεχε γρήγορα προς το μεγάλο αγροτόσπιτο στους πρόποδες του βουνού. Στο μυαλό του γύριζαν αυτά που του είχε πει προηγουμένως ο φίλος του, ο Γούντι, ο μεγάλος καφετής αρκούδος:

- Ποιο πρόβλημα αντιμετωπίζουν;

– Είναι αρκετός καιρός που συμβαίνουν τρομερά πράγματα στο δάσος. Τα περισσότερα δέντρα στο βουνό έχουν αρρωστήσει, πολλά ξεράθηκαν. Άσε τα ζώα που ψοφάνε χωρίς λόγο. Ξέρεις ότι είμαστε απ' τους τελευταίους που έχουμε μείνει εδώ; Ακόμα και τα ψάρια στη λίμνη έχουν εξαφανιστεί!

– Κοίταξε, είπε σοβαρά ο Ρούντι. Γι' αυτό κάτι έχω καταλάβει κι εγώ. Μάλιστα προχτές άκουσα το αφεντικό μου, τον βοσκό, που έλεγε ανήσυχος πως για όλα φταίει κάποια «όξινη βροχή» που καταστρέφει τα δάση – να, σαν κι αυτή που πέφτει τώρα! Κι αυτό το πράγμα, έλεγε, οφείλεται στη μόλυνση της ατμόσφαιρας από τα εργοστάσια, τα αυτοκίνητα κ.λπ.

– Παναγία μου! τσίριξε ο αρκούδος. Τρέξε να κρυφτούμε, θα ψοφήσουμε όλοι.

- Ποια λύση έδωσαν;

– Περίμενε, καλέ, του είπε ο Ρούντι. Κάτσε να δούμε τι μπορούμε να κάνουμε. Λοιπόν, πιστεύω πως το καλύτερο είναι να συμμαχήσουμε με τους ανθρώπους εκείνους που, όπως το αφεντικό μου, ανησυχούν για το τι θα γίνει στο μέλλον. Εκείνοι ξέρουν καλύτερα από μας τι να κάνουν.

– Σαν να 'χεις δίκιο, φίλε μου, είπε ο Γούντι. Τρέξε γρήγορα να τον φωνάξεις! Εγώ θα σας περιμένω εδώ.

Και πράγματι, δεν πέρασε πολλή ώρα και να σου πάλι ο Γούντι, αυτή τη φορά με τον βοσκό να τρέχει ξοπίσω του. Εκείνος, αφού άκουσε τα ζώα, έμεινε για λίγο σκεπτικός. Μετά είπε:

– Δεν είμαι βέβαιος αν μπορώ να κάνω κάτι. Όμως θα προσπαθήσω. Σκέφτομαι να τηλεφωνήσω στο Υπουργείο Περιβάλλοντος, στις εφημερίδες, στα κανάλια, να έρθουν ειδικοί, να δουν τι γίνεται, να ενημερώσουν τον κόσμο, στην ανάγκη να ξεσπκωθούμε όλοι, να πάμε στην πρωτεύουσα, να φωνάξουμε... Δεν ξέρω τι άλλο. Το σίγουρο πάντως είναι ότι δεν πρέπει να κάτσουμε με σταυρωμένα τα χέρια... Κάτι να κάνουμε, για όνομα του Θεού! Θα δούμε... Θα βοηθήσουν και οι επιστήμονες. Αυτοί ξέρουν καλύτερα. Θα πάμε και σ' όλους τους οργανισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος. Κάτι θα γίνει...

• Κάποιοι παράνομοι ξυλοκόποι κόβουν δέντρα

- Πού γίνονται τα γεγονότα;
- Πότε;

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα μεγάλο δάσος με πελώρια δέντρα, όπου ζούσαν χιλιάδες ζώα: αρκούδες, λύκοι, ελάφια, αλεπούδες, σκίουροι, σκαντζόχοιροι, όλων των ειδών τα πουλιά και τα έντομα.

- Ποιοι είναι οι ήρωες;

Άρχοντας του δάσους αυτού ήταν ο Ηρακλής, ένα τεράστιο πλατάνι, που στεκόταν για πάρα πολλά χρόνια στην όχθη ενός μεγάλου ρέματος. Ο καλύτερός του φίλος ήταν ο Λίνος, ο μικρός σκίουρος, που φώλιαζε στα χοντρά κλαριά του και του έλεγε όλα τα νέα του δάσους.

- Ποιο πρόβλημα αντιμετωπίζουν;

Αυτός, λοιπόν, ήταν που μια μέρα τού έφερε τα δυσάρεστα μηνύματα:

– Καταστροφή, φίλε μου! Μεγάλο κακό μάς βρήκε!

– Τι συμβαίνει; ρώτησε ανήσυχος ο Ηρακλής.

– Δεν κατάλαβα κι εγώ καλά καλά, αλλά να... Στην άκρη του δάσους, ξέρεις κάτω χαμηλά στην πλαγιά, ήρθαν κάτι άνθρωποι και άρχισαν να κόβουν τα δέντρα! Πάνε οι φίλοι μας!

Έχουν σκοτώσει καμιά δεκαριά από το πρωί και συνεχίζουν!

– Χριστέ μου! φώναξε ο Ηρακλής. Τι 'ναι αυτό που μας βρήκε! Απ' όσο ξέρω, αυτό είναι έγκλημα, απαγορεύεται!

– Τι θα κάνουμε τώρα; Γιατί κάτι πρέπει να κάνουμε. Έτσι; ρώτησε ο Λίνος.

– Λοιπόν, τρέξε γρήγορα και φώναξε όλα τα ζώα να έρθουν αμέσως εδώ.

Πράγματι, σε λίγη ώρα τα ζώα είχαν μαζευτεί κάτω από τον Ηρακλή. Εκείνος, αφού τους εξήγησε την κατάσταση, τους ζήτησε τη γνώμη τους.

– Να τους ορμήξουμε όλοι μαζί και να τους σκοτώσουμε, απάντησαν τα ζώα με μια φωνή.

– Όχι, όχι, φίλοι μου! βιάστηκε να τους απαντήσει ο Ηρακλής. Ό,τι δηλαδή κάνουν αυτοί θα κάνουμε κι εμείς; Δεν είναι σωστό. Εγώ λέω να τους τρομάξουμε τόσο, ώστε να μην ξαναπλησιάσουν στο δάσος. Λοιπόν, πηγαίνετε όλοι μαζί και κάντε ό,τι μπορεί ο καθένας.

Πράγματι, τα ζώα κατηφόρισαν βιαστικά την πλαγιά και πλησίασαν τους ξυλοκόπους. Οι αρκούδες και οι λύκοι άρχισαν να μουγκρίζουν δυνατά και να ουρλιάζουν, ο Λίνος με τους άλλους σκίουρους τους πέταγαν βαλανίδια, τα πουλιά και τα έντομα έπεφταν πάνω τους και με κραυγές και ζουζουνίσματα τους έσπασαν τα νεύρα. Έτσι, οι ξυλοκόποι τρομοκρατημένοι και απελπισμένοι έφυγαν και δεν ξαναγύρισαν ποτέ.

• Ποια λύση έδωσαν;

4. Στο κείμενο τα περισσότερα ρήματα βρίσκονται στον παραιατικό. Μπορούμε να κάνουμε την αφήγηση πιο ζωντανή βάζοντας τα ρήματα στον ενεστώτα, σαν να συμβαίνουν τα γεγονότα την ίδια στιγμή που μιλάει γι' αυτά ο αφηγητής. Συνεχίστε:

Απάντηση

Ο χρόνος **κυλάει** παράξενα στο δάσος. **Θροϊζει** μαζί με τα πράσινα φύλλα της άνοιξης ή **πέφτει** αργά μαζί με τις νιφάδες του χιονιού. **Στάζει** από τα κλαδιά μαζί με τις σταγόνες της φθινοπωρινής βροχής ή **χορεύει** σαν διαμαντόσκονη στις ακτίδες του καλοκαιριάτικου ήλιου. **Κυλάει** μαζί με τη ζωή και **γίνεται** ένα μ' αυτή.

Υπάρχουν πλάσματα στο δάσος σαν τα Εφήμερα, τα μικρά έντομα που **πτερουγίζουν** πάνω από τα ρυάκια το Μάη και που **ζουν** μονάχα μια μέρα. **Είναι** περιέργο όταν **σκέφτεσαι** πως μόλις και **προλαβαίνουν** να δουν μια δεύτερη ανατολή, αν το **προλαβαίνουν** κι αυτό. **Υπάρχουν** άλλα ζωάκια που **ζουν** πολλά ή λίγα καλοκαίρια και χειμώνες. Και τέλος, **υπάρχουν** οι πράσινοι γίγαντες, τα δέντρα, που κανένας δεν **ξέρει** πόσο **ζουν**. Τα ίδια το **ξέρουν**, αλλά τα δέντρα **νιώθουν** τόσο διαφορετικά το χρόνο!

Τα μικρά Εφήμερα όμως **ζουν** με τον τρόπο τους σε μια μέρα όσο **ζουν** τα δέντρα σε εκατοντάδες χρόνια. Μόνο ο ήλιος **μετράει** τη ζωή με αυγές και δειλινά. Τα πλάσματα του δάσους **ξέρουν** μόνο ότι **ζουν** μια ολόκληρη ζωή, και το τι **μετράει** ο ήλιος δεν **έχει** καμιά σημασία. Έτσι κι αλλιώς, ο ήλιος **λάμπει** για όλα.

Το πόσο καιρό **μένει** ο Πορκιουπίνος, ο σκαντζόχοιρος, με τον Τιμ, το σκίουρο, είναι ένα ερώτημα που μπορεί να **ενδιαφέρει** μόνο τους ανθρώπους, αλλά οι άνθρωποι δεν **ανήκουν** στον κόσμο του δάσους. Τα πλάσματα που **ζουν** εκεί δεν **ξέρουν** τα ρολόγια, αλλά, κι αν ακόμα τα **ξέρουν**, είναι σίγουρο ότι δεν **ενδιαφέρονται** γι' αυτά.

Υπάρχει η ώρα του φαγητού και η ώρα και ύπνου. **Υπάρχει** η ώρα που **κάνει** κρύο, ζέστη, που **έχει** βροχή ή αέρα. Και κάποτε **φτάνει** η ώρα που το κάθε πλάσμα **χάνεται** και οι γείτονές του δεν το **ξαναβλέπουν** ποτέ. Όλα αυτά **είναι** φυσικά. Αλλά ο χρόνος που ξέρουν τα ρολόγια **είναι** κάτι αφύσικο για το δάσος.

■ ■ Κριτήριο Αξιολόγησης* ■ ■

1. α) Να κυκλώσετε το σωστό.

- Κάθε φορά που φεύγει , στενοχωριέται πολύ. Τα ρήματα είναι σε χρόνο:
α. παροντικό β. παρελθοντικό γ. μελλοντικό
- Είδε πως είχε χτυπήσει άσχημα. Τα ρήματα είναι σε χρόνους:
α. παροντικούς β. παρελθοντικών γ. μελλοντικών
- Δεν ένωθε καλά. Το ρήμα είναι σε χρόνο:
α. εξακολουθητικό β. συνοπτικό γ. συντελεσμένο
- Δεν κατάλαβε τίποτε. Το ρήμα είναι σε χρόνο:
α. εξακολουθητικό β. συνοπτικό γ. συντελεσμένο
- Το σπίτι έχει γκρεμιστεί εδώ και χρόνια. Τα ρήματα είναι σε χρόνο:
α. εξακολουθητικό β. συνοπτικό γ. συντελεσμένο
- Ο ήλιος θα ανατέλλει και θα δύει πάντα. Τα ρήματα είναι σε χρόνο:
α. παροντικό και εξακολουθητικό β. μελλοντικό και εξακολουθητικό
γ. παροντικό και συνοπτικό δ. μελλοντικό και συνοπτικό
- Μέχρι τότε θα έχουν τελειώσει . Το ρήμα είναι σε χρόνο:
α. παροντικό και εξακολουθητικό β. μελλοντικό και συνοπτικό
γ. παρελθοντικό και συνοπτικό δ. μελλοντικό και συντελεσμένο
- Δεν έχει έρθει ακόμα. Το ρήμα είναι σε χρόνο:
α. παροντικό και εξακολουθητικό β. παροντικό και συνοπτικό
γ. παρελθοντικό και συντελεσμένο δ. παροντικό και συντελεσμένο
- Θα πάω αμέσως. Το ρήμα είναι σε χρόνο:
α. παροντικό και εξακολουθητικό β. μελλοντικό και εξακολουθητικό
γ. μελλοντικό και συνοπτικό δ. μελλοντικό και συντελεσμένο

* Οι απαντήσεις στο Κριτήριο Αξιολόγησης δίνονται στο τέλος του βιβλίου.

10. Τον **συναντούσαμε** συχνά στον δρόμο. Το ρήμα είναι σε χρόνο:

- α. παρελθοντικό και εξακολουθητικό β. παρελθοντικό και συνοπτικό
γ. παρελθοντικό και συντελεσμένο δ. παροντικό και συντελεσμένο

β) Να συμπληρώσετε τον πίνακα βάζοντας τα ρήματα της προηγούμενης άσκησης στον σωστό χρόνο.

Ενεστώτας	
Παρατατικός	
Εξκλ. Μέλλοντας	
Συνπτ. Μέλλοντας	
Παρακείμενος	
Υπερσυντέλικος	
Συντλ. Μέλλοντας	

2. Να συμπληρώσετε τα παρακάτω κενά βάζοντας τα ρήματα σε όλους τους χρόνους και να σημειώσετε στην παρένθεση τη χρονική βαθμίδα (παρόν, παρελθόν, μέλλον) που αυτά δηλώνουν.

Ενστ.	...Παρακολουθεί...	με προσοχή όσα	γίνονται.	(παρόν).
Πρτ.		με προσοχή όσα		(.....)
Αόρ.		με προσοχή όσα		(.....)
Εξκλ. Μέλ.		με προσοχή όσα		(.....)
Συνπτ. Μέλ.		με προσοχή όσα		(.....)
Πρκ.		με προσοχή όσα		(.....)
Υπρσ.		με προσοχή όσα		(.....)
Συντλ. Μέλ.		με προσοχή όσα		(.....)

3. α) Να βρείτε στο κείμενο που ακολουθεί τις λέξεις και τις φράσεις που φανερώνουν χρόνο (επιρρήματα, φράσεις με προθέσεις, φράσεις με ουσιαστικά σε αιτιατική, χρονικές προτάσεις).

β) Να ξαναγράψετε το κείμενο μεταφέροντας τα ρήματα στον ενεστώτα.

Βγήκαν [τα ελάφια] απ' τα λημέρια τους, περιπλανήθηκαν πολλές μέρες και πολλές νύχτες κι άξαφνα βρέθηκαν μες στη χώρα των ανθρώπων. Ήταν οι πρώτοι άνθρωποι

που αντίκριζαν τα πρώτα ελάφια του κόσμου. Κάθισαν τα ελάφια και τους παραφύλαξαν. Και είδαν: Τα παράξενα πλάσματα με τα δυο πόδια όλη τη μέρα σκύβαν στη γη και τη σκάβανε, την ξεκολνούσαν και πάλι την άφηναν στον τόπο της. Όλη τη μέρα βογκούσαν, ώσπου ερχόταν η νύχτα και βγαίνουν τα άστρα. Τότε μόνο, σαν πέφτανε να κοιμηθούν, ησύχαζαν. Και πάλι, όταν τα άστρα φεύγανε, πάλι άρχιζαν να χτυπούν τη γη, σα μια δύναμη σκοτεινή να τους πρόσταζε όλο να σκάβουν κι όλο να βασανίζονται βγάζοντας το χώμα απ' τη γη. Όμως το χώμα πάλι έπεφτε πίσω, η γη ήταν ατέλειωτη, ατέλειωτο ήταν και το μαρτύριο των ανθρώπων.

Ηλίας Βενέζης, *Η Χιονάτη της Πάρνηθας*

4. Να συμπληρώσετε τα κενά με τις κατάλληλες λέξεις από το πλαίσιο.

δασικός (2 φορές), δασαρχείο, δασοσκέπαστος, δασοφυροοσβέστης, δασοφύλακας, αναδασωτέος, υλοτομία (= το κόψιμο δέντρων), δασοπροστασία, δασολόγος, δασοκομία, δενδροφύτευση, δάσος

1. Η παράνομη πρέπει να τιμωρείται αυστηρά.
2. Τα δάση που καταστρέφονται από πυρκαγιά πρέπει να κηρύσσονται
3. Υπεύθυνος για την επιτήρηση και τον έλεγχο μιας συγκεκριμένης έκτασης είναι ο
4. Ειδικά προγράμματα εκπονούνται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και προωθούνται στα κατά τόπους
5. Οι κάτοικοι της περιοχής προχώρησαν στη των κοινόχρηστων χώρων ύστερα από πρόσκληση του δημάρχου.
6. Για την καλύτερη προστασία των από τις πυρκαγιές πρόσφατα η υπηρεσία προχώρησε στην πρόσληψη εποχιακών
7. Η δημιουργία, η ανάπτυξη και η φροντίδα των δασών είναι έργο της
8. Ειδικοί επισκέφτηκαν τη πλαγιά προκειμένου να ερευνήσουν την εκτεταμένη καταστροφή που προκαλεί η όξινη βροχή στα δάση.